

Maironio poezijos „patiltė“ – politinės satyros

Political Satires: The Underbridge of Maironis' Poetry

Manfredas ŽVIRGŽDAS

Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas,
Antakalnio g. 6, LT-10308, Vilnius, Lietuva
manfredasz@gmail.com

Anotacija

Lietuvių tautinio atgimimo epochos klasiko Jono Mačiulio-Maironio visuomeninė, bažnytinė veikla ir poetinė kūryba yra politiška Aristotelio *politeia* prasme. Jis prisiėmė atsakomybę už Lietuvos krikščionių demokratų susivienijimo programą, buvo vienas iš šios partinės struktūros formuotojų 1905–1906 m., laikėsi konservatyvių, nuosaičių pažiūrų, nors kritikavo caristinį režimą, reikalavo Lietuvai tautinės autonomijos. Po 1918 m. jo pažiūros buvo artimesnės tautininkams. Jo politines satyras, rašytas daugiausiai jau nepriklausomoje Lietuvos respublikoje, noriai aptarinėjo sovietmečio kritika, teigusi, kad Maironis nusivylė parlamentine demokratija ir valdančiuoju elitu. Tai vadinamojo žemojo stiliaus kūriniai, papildantys patriotinę kūrybą, tapusių tiltu tarp dviejų Lietuvos vizijų – praeities, „skaisčios idealų troškimų srities“ ir dabarties, „žemiškos, apčiuopiamos, bent kiek nustojusios skaištumo ir aureolės“ (perfrazuojant Maironio mintis apie Vasario 16-ąją). Išvengdamas tiesioginio politinio angažavimosi, Maironis veikė kaip reikšmingas kultūrinės opozicijos atstovas, eurocentrinių pažiūrų katalikų intelektualas. Kokybine prasme Maironio satyros dažnai yra magistralinio jo poezijos kelio „patiltė“, kita vertus, jos įkvėpė kritiškai nusiteikusius literatus, prisidėjo prie poetinės satyros žanro raidos.

Esminiai žodžiai: *poezija, nacionalizmas, satyra, ironija, eurocentrizmas, politika, politinis korektiškumas.*

Summary

Public and ecclesiastical activity, as well as poetical works of the classical author of the national revival era, Jonas Mačiulis-Maironis, are political in the meaning of Aristotelian *politeia*. Maironis undertook the responsibility for the programme of Lithuanian Christian Democratic Union and was one of its founders in 1905-1906. His views were moderately conservative; he criticized the tsarist regime and demanded national autonomy for Lithuania. After 1918, he was allied to the moderate nationalists (*tautininkai*). His political satires (written mostly in the period of independent Republic of Lithuania) were thoroughly discussed and highlighted in Soviet literary historical studies. Soviet ideologues

considered Maironis disillusioned by the parliamentary democracy and ruling elite. His poems of “lower style” might be interpreted as the part of patriotic oeuvre which seemed to play the interconnecting role between two visions of Lithuanian culture: one related to the past, to the “bright sphere of ideals and desires,” and another – to the present, to the “sphere of mundane, perceptible reality without the aura of purity.” Maironis never directly engaged as a politician but he often acted as an important representative of cultural opposition and European-oriented Catholic intellectual. Although his satires often were qualified as marginal “underbridge,” they inspired the non-conformist writers and influenced the evolution of poetical satire as a genre.

Keywords: *poetry, nationalism, satire, irony, Eurocentrism, politics, political correctness.*

Įvadas

Naujai interpretuojant Maironio politines satyras, neabejojama jų meline verte, nors ne visos jos iki šiol buvo įtrauktos į *Raštų* kanoną, o kai kurias iš jų cituojant be kontekstinių komentarų gali kilti problemų dėl pažeistų politinio korektiškumo principų. Ignoruodamas klasikinius saiko ir grožio dėsnius, rinkdamasis „žemąjį stilių“, poetas demonstravo opozicinę laikyseną ir nepasitenkinimą, kurio kaltininkas – anaipol ne vienaip planė figūra. Laikomasi nuostatos, kad „nepatogūs“ kūriniai (tarkime, satyros kuriose užgaunamos tautinės mažumos) yra svarbūs siekiant pažinti nacionalinės savivokos raidą tautinio atgimimo laikotarpiu. Maironiui nesvetimas nacionalizmas kaip bendruomenę mobilizuojanti jėga; kita vertus, jis savo tekstuose ne sykį aiškiai deklaravo esąs katalikas, krikščionis demokratas, europietis. Sovietmečiu buvo primesta dogminė Maironio satyrų kaip „kritikos klasės viduje“ interpretacija, jų galiojimo laukas susiaurintas iki visai kompromituotos „buržuazinės“ Nepriklausomybės laikotarpio. Šiandien linkstama pabrėžti jų universalumą – satyrų kritikos strėlės, taikytos į anonimišką *kai ką*, netikėtai gali pasiekti ir mūsų epochos politinius herojus. Kita vertus, sovietinė literatūros kritika šiame straipsnyje gana gausiai cituojama, nes laikoma, kad ji, ypač ankstyviausiu ir brutaliausiu laikotarpiu, tiesiogiai kėlė Maironio kaip politinio poeto klausimą, aktualizavo jį kaip politinį priešininką. Skaitant satyras, kyla probleminių aspektų. Kokiais visuomenės bruožais, veikėjų grupėmis ar galbūt socialinėmis klasėmis Maironis labiausiai nepatenkintas? Kiek toli siekia jo criticizmas? Kaip satyros atspindi jo politines nuostatas?

Poetas nacionalizmo epochoje

Ne vienas rašytojas, ypač kritiniais momentais, atliko tam tikrą politinį vaidmenį tautos istorijoje. Toks buvo ir Maironis. Vaižgantas laikė jį „pirmykščiu tautininku“, kuris buvo „tautininkų labiau suprantamas ir ant rankų nešiojamas“ (Vaižgantas, 2005, 449), paliudydamas, kad bent jau po 1918 m. jo pažiūros buvo artimesnės konservatyviajai Antano Smetonos Tautos pažangos partijai, o ne reformistinėmis, net revoliucinėmis idėjomis savo partinę propagandą grindusiems Steigiamojo Seimo laikų krikščionims demokratams. Priešininkai iš kairiųjų stovyklos, vertinę poetą pirmiausiai ideologiškai, laikė jį nesvyruojančiu, nuoseklių pažiūrų reakcionieriumi, konkrečios visuomeninės klasės reprezentacine figūra. Prieškariniam *Trečio fronto* ir *Kultūros* publicistui Kostui Korsakui imponavo tai, kad Maironis „neslėpė savo klasinio veido. Ir jis žinojo, ką sako ir kuriam reikalui sako“ (Korsakas, 1932, 459).

Prelatas Mačiulis buvo tiesioginis lemtingų politinių procesų veikėjas, dalyvavo 1917 m. rugsėjo 18–22 d. Vilniuje sušauktoje Lietuvių konferencijoje, kuri rinko Lietuvos Tarybą, o tų pačių metų lapkričio 2–10 d. svečio teisėmis reiškėsi Berno konferencijoje Šveicarijoje, turėjusioje laiduoti užsienio lietuvių paramą Lietuvos Tarybai kaip aukščiausio lygio atstovaujamai institucijai – čia, nujaučiant, jog artėja svarbių sprendimų metas, tačiau dar nepasiekus žinioms apie Petrograde įvykusį Spalio perversmą, buvo svarstomi valstybinės valdymo formos, teritorinių pretenzijų, santykių su tautinėmis mažumomis aspektai. Spaudoje Maironis yra pareiškęs savo nuomonę politiniais klausimais – dėl žemės reformos, socialinės pusiausvyros, darbininkų klausimo, rašė politiškai aktualią publicistiką. Galų gale ir jo kūryba yra politiška Aristotelio *politeia* prasme – siekianti formuoti laisvą pilietį, savo jėgas aukojantį tautos gerovei. Jis prisiėmė atsakomybę už Lietuvos krikščionių demokratų susivienijimo programą, buvo prie šios politinės struktūros kūrimosi ištakų 1905–1906 m.

Maironis veikė bundantį lietuvių nacionalizmą: sukūrė poetinę tautos tapatybę, anot Adomo Jakšto, įtvirtino pačią tėvynės sąvoką, kuri ikimaironiniais laikais nebuvo populiari (Jakštas, 1923, 16), – anuomet buvo tenkinamasi neutraliomis etnografinėmis tėviškės, krašto kategorijomis. Šiuolaikinio sociologo Ernesto Gellnerio požiūriu, tautos tikrai nėra „nuo Dievo“, jos – kolektyvinių bendruomenių sąmonėjimo ir politinio apsisprendimo pakopa:

Bet nacionalizmas *nėra* senos, slaptos, snaudžiančios jėgos pažadinimas, nors jis taip save iš tiesų ir vaizduoja. Iš tikrųjų jis yra naujos visuomenės organizacijos formos, besiremiančios giliai internalizuotomis, nuo išsilavinimo priklausomomis aukštosiomis kultūromis [...], padarinys. (Gellner, 1996, 83)

Tuo tarpu Maironis aiškiai laikėsi senosios primordialistinės pozicijos, kad tautos savarankiškumas – prigimtinė, dieviškojo autoriteto sankcionuota teisė, kurią neigiant atskiro žmogaus egzistencija netenka svarbios atramos. Tautos kolektyvinio sąmonėjimo procesus jis, kaip ir visa „aušrininkų“ karta, siejo su krašto istorijos pažinimu, atidumu praeičiai. Jo istoriniam diskursui būdingas egzaltuotas, pakylėtas tonas, idealizuojami Lietuvos savarankiškumui nusipelnę valdovai, o šaržuojami tik „svetimieji“ ir atskalūnai. Kita vertus, Brigita Speičytė, remdamasi Richardo Terdimano teorinėmis išvalgomis, Maironio kūryboje atpažino „atminties krizės“ situaciją, kai nutolusi, neklystamu pavyzdžiu laikyta praeitis išskyla „pamirštos kalbos, nutilusio balso, pertrūkusio sakinio atminties pasakojimo figūromis“ (Speičytė, 2012, 100). Satyros irgi liudija krizės situaciją, kyla iš nusivylimo optimistinėmis iliuzijomis, kad tautinio atgimimo istorija reiškia galų gale rastą nenutrūkstamos pažangos kelią.

Visą Maironio veiklą žymi Vakarų kultūros ilgesys, Vakarai siejami su teisės, tvarkos poreikiu, Romos katalikybė laikoma vakarietišku tradicijų pagrindu. Europinis matmuo išskyla kaip orientyras ir Maironio poemoje: „Pažvelk į Europą! Ten kruta visi, – / Mes miegame, dunkso naktis!“ (*Tarp skausmų į garbę*, Maironis, 1988, 414). Vėliau, kai Pirmojo pasaulinio karo audrose griuvo imperijos, poemoje *Mūsų vargai* net svajota apie visiems teisingą ir demokratijos dėsniais grįstą Europos seimą: „Ir gal laikai – nebtolimi, / Kad bus Europoj renkami / Didžios respublikos atstovai / Į bendrą seimą nuo tautų, / Visų be skyriaus pašauktų, / Išnykus tarptautinei kovai“ (252).

Skelbdamas tokią eurocentristinę ideologiją Maironis nesijautė vienišas. 1904 m., apimtas euforijos dėl spaudos lotyniškais rašmenimis draudimo panaikinimo ir kupinas optimistinio pasitikėjimo Vakarų parlamentarizmu, Jakštas projektavo „Suvienytąsias Europos valstijas“, nors tokioms svajonėms ir nebūta racionalaus pagrindo. Kai kurie skeptiškesni konservatyviųjų dvasininkijos sluoksnių atstovai (pvz., Kazimieras Prapuolenis) siejo unifikacijos tendencijas su rusiškojo panslavizmo ideologija. Jų vizijose „Europos vienijimasis galėtų vykti ne kaip laisvų piliečių ir tautų vienijimasis, bet greičiau kaip tam tikra imperinė ekspansija“ (Sta-

liūnas, 2002, 113). Eurocentrizmas savaime nebuvo priešingas carizmui, nereiškę tiesioginės opozicijos režimui.

Maironis su pavydu žvalgėsi į kylančias Balkanų, vakarų slavų, ugrofinų mažąsias tautas ir pripažino, kad lietuvių padėtis sunkesnė, mat esame geografinėje ir kultūrinėje Europos periferijoje. Svarbų pėdsaką „tautų pavasaris“ paliko poemoje *Tarp skausmų į garbę* (ir vėlesniajame jos variante *Jaunoji Lietuva*). Pati pavasarinio prabudimo mitologija čia siejama su įvairių Europos tautų, atradusių sau vietą politiniame žemėlapyje, jaunatvišku aktyvizmu, stichišku laisvės troškiniu: „Slovakai, lužičai ir net Pamarys, / Net suomių granitus aplankęs šiaurys / Už švintančią laisvę kovos. / Laimėkite, jaunos pakylančios šalys!“ (Maironis, 1988, 53). Garsindamas kultūrinės autonomijos siekusių tautų humanitarinės minties laimėjimus, poetas elgėsi kaip pozityvistas, pasitikintis apšviestojo elito vaidmeniu.

Satyra kaip klasikos kanono dalis

Kaip ir kiti žanrai, satyros Maironio buvo nuodugnai apmąstytos rašant *Trumpą visuotinės literatūros istoriją* (1926). Tiesa, čia šiam žanrui neskirta itin daug dėmesio – poeto nuomone, pašiepiamųjų, piktokų juoką žadinančių kūrinių obsceniška leksika nusipelno būti cenzūruojama, nors ir pripažįstamas didžiųjų komikų Aristofano, Molière'o, net nepakenčiamojo Voltaire'o talentas. Štai ir Aristofano aktualiausių komedijų negalima „gyvai žodis į žodį versti: kai kurie išsireiškimai per daug drastiški ir ciniški“ (Maironis, 1992, 254). Konservatyvų vertintoją maloniai nuteikia švelnus ir pamokantis Horacijaus satyrų komizmas, paklūstantis priesakui *ridendo verum dicere* (Maironis, 1992, 261). „Puolimo“ (nuosmukio) epochai priskiriamas Juvenalis įamžina ištisą galeriją „supuvusių romėnų visuomenės tipų“ (267), o jo satyrų atviras pesimizmas ir drąsa aiškintini politinėmis realijomis: jos paskelbtos cezarių tironijai silpstant, „kuomet poetų laisvė nebuvo varžoma“ (ten pat). Maironiui atrodė, kad satyros paveikiausios bent jau sąlygiškos demokratijos laikotarpiais, kai už režimo įžeidimą negresia represijos. Kaip žinia, ir jis pats satyriko plunksnos griebėsi daugiausiai sąlyginės pilietinės laisvės laikais, kai Lietuvoje virė partijų ginčai, valstybės konstituciją įteisino demokratiškai išrinktas seimas, gana daug teisių įgijo tautinės mažumos.

Ne visiems pasaulinės literatūros korifėjams Maironis buvo vienodai objektyvus. Ypač jis keiksnijo prancūzų Apšvietos filosofą ir rašytoją Voltaire'ą, nurodydamas kontraversiškus antraeilius jo kūrinius, įžeidžian-

čius konservatyvias katalikiškas pažiūras. Jo sudarytoje visuotinės literatūros istorijoje liko nepaminėtas žymiausias satyrinis Voltaire'o romanas *Kandidas, arba Optimistas* (*Candide, ou l'Optimisme*, 1759), tačiau pažymėta, kad jo autorius, „[s]usidraugavęs su ištirkėliais, už savo satyriškus raštus ir šmeižtus keletą kartų buvo patekęs į Bastilijos kalėjimą“ (282). Satyra šiame kontekste pavojingai arti šmeižto ir kelia grėsmę visuomenės pamatams, todėl gali būti pretekstas valdžios represijoms. Iš minėtųjų pavyzdžių matyti, kad Maironis puikiai suvokė, kokias kontroversijas kelia piktas juokas ir kaip atsargiai reikia naudotis šiuo literatūriniu „ginklu“, kad nenukentėtų visuomenės dorovė, geras skonis, nesusvyruotų tautos vienybę esą palaikantis valdžios autoritetas.

Maironio satyras skaitytojai priėmė kaip iššūkį, prieštaraujantį idealizuotam, apoloniškajam poeto įvaizdžiui. Joms svetimas lengvabūdiškas komizmas, tai „pliekiamieji“ kūriniai (Vaižgantas, 2007, 361), kuriuose subrendęs, išminties įgijęs poetas atsiskleidžia kaip didaktas ir utilitaristas, įsiskaudinęs dėl visuomenės moralinio pagedimo ir ieškantis būdų jai taisyti. Kritikai jas vertindami jautė pareigą aiškinti, kodėl čia skamba tokia sunkiai atpažįstama poetinė gaida. Daugelis tai siejo su poeto nusiavyliu ponepriklausomybine tikrove, kai jis vietoj apoloniškųjų kuriančiojo Logoso dėsnių aplink save regėjo vien destruktivyvų chaosą (Jakštas, 1923, 22). Kilo nuostaba, kad Maironis, visą gyvenimą stovėjęs aukščiau partijų, prisiėmęs valstybininko vaidmenį, ryžosi reikšti apmaudą ir sarkazmą dėl išponėjusių partinių veikėjų (Gira, 1933, 48).

Bene skvarbiausias prieškarinio literatūrinio gyvenimo analitikas Vincas Mykolaitis-Putinas Maironio satyras siejo su žlugusiu idealizmu, neišsipildžiusiomis tautos vienybės iliuzijomis, kurias palaikė demokratinę individo apsisprendimo teisę neigęs politinis elitas. Putinas aiškino pakitusį Maironio toną pokyčiais poeto santykiuose su visuomene, kuriai svetimas romantinis tautos pranašo autoritetas. Konstatavus tragišką poeto (savi) izoliaciją, poeto atminimui skirtame etuide apraudama ir tragiškai susvetimėjusi visuomenė, „kuri akla ir kurčia kilnesniem reikalam, priverčia nutilti poetus“ (Mykolaitis-Putinas, 1999, 197).

Žinoma, labiausiai Maironiui rūpėjo visuomenės nuotaikas kurstantis inteligentijos sluoksniš, galutinai susiformavęs tik nepriklausomybės laikotarpiu, ir konservatyvus poetas šiuo susiformavimo rezultatu nebuvo patenkintas. Kun. Mykolui Vaitkui jis prisipažinęs, kad ne tokios nepriklausomos Lietuvos laukęs: tikėjosi katalikiškesnės visuomenės, o įsigalėjęs socializmas (Vaitkus, 1990, 644). Inteligentijos sekuliarizacija – ne-

išvengiama amžių sandūros emancipacijos procesų dalis, kėlusi nerimą Bažnyčios hierarchams, skatinusi popiežių Leoną XIII skelbti tariamai apolitišką, bet savaip ideologizuotą socialinio teisingumo doktriną, kuria siekta atsiliepti tiek į kraštutinio liberalizmo, tiek į ateistinio socializmo iššūkius.

Nelaisvės metų satyros

Pasekus Maironio kūrybos chronologiją matyti, kad satyrų esama ir pirmuosiuose *Pavasario balsuose*, dar carizmo priespaudos ir spaudos draudimo sąlygomis tebevykstant ginčams tarp litvomanų ir polonofilų. Ironizuojama liberalių inteligentų, atsiribojusių nuo patriotiškai nusiteikusių idealistų, pozicija. Kalbama tarsi oponentų stovyklos vardu, leidžiamą jiems patiems atskleisti savo veidmainišką pragmatizmą ir konformizmą. Tautinis sąmoningumas siejamas su socialiniu jautrumu: tie „gudrūs draugai“, kurie „greit į žmones išėjo“ ir „[ž]emės išmintį giliai suprato“, kritikuojami tiek dėl abejingumo „litvomanų“ kovai, tiek dėl prabangaus ir puikybės pilno gyvenimo. Juk buvo laikas, kai į lietuvių tautinio atgimimo aktyvistus žiūrėta kaip į pakrikusio proto garbėtroškas, o pastarieji įsivaizdavo, jog jų kova bus suprantama tik tolimes ateities kartoms. Nesutarta dėl kalbos vartojimo viešajame gyvenime, lingvistinė problematika tapo politinio ginčo objektu. Maironiui atrodė, kad „kalbinio geto situacija sunkiai suderinama su meninio ar mokslinio diskurso perspektyvomis“ (Speičytė, 2012, 187). Tiek tėvynės gamtovaizdį bei šlovingą Viduramžių istoriją idealizuojančiomis eilėmis, tiek kandžiomis satyromis siekta pralaužti „geto“ sienas, pažadinti inteligentijos sąmoningumą.

Pragmatiškas, sau naudos ieškantis „pliekiamųjų“ eilių adresatas vaizduojamas kaip abejotinos moralės ir riboto akiračio asmuo, kurio „mintys plezdenis neaukštai“ („Sjauki, drauguži, į viską!“, Maironis, 1987, 157). Ankstyvosios satyros rūsčiai kreipiasi į tuos, kurie gyvenime pasikliauna vien fiziologiniais instinktais, pabrėžiamas jų fizinis liguistumas, susidėvėjimas, dekadansas: „O jūs, išlepe ir atšalę, / Apkurtę žiovuojant paikai“ („Skausmo balsas“, Maironis, 1987, 155). Politinis aktyvizmas čia tikrai revoliucingas, jaunimas – teisiogi, visuomenę reformuoti nusiteikusi jėga.

Ilga politinės satyros „Tautos pabėgėliams“, tiesiogiai peikiančios su lenkėjusių bajoriją, istorija. Tekstas nuo 1895 m., kai paskelbtas pavadinimu „Dėl išrinktųjų“, buvo daug kartų redaguotas, dėl politinio aštrumo apskritai pašalintas iš 1905 m. *Pavasario balsų* leidimo, pirminiame variante išnašoje papildytas atsiprašymu tų, kuriuos eilėraštis galėtų nepel-

nytai įžeisti. Maironis plūsta „išgamas“, jam jie „Tėvų-didžiavyrių vaikai svetimi“, į kuriuos dėl kilmės lyg ir derėtų žiūrėti su pagarba (kaip iš tikro monarchistinių konservatyvių pažiūrų Maironis vertino aristokratiją), tačiau jie atskiriami nuo „savųjų“ dėl išdavystės, lietuviškojo nacionalizmo apviltų lūkesčių. Vis aštrėjant lietuvių ir lenkų tautinių judėjimų sankirtoms, iš bajorijos pareikalauta aiškaus apsisprendimo, nebeįmanoma balansuoti tarp *gente lithuanus* ir *natione polonus* stovyklų.

Dominuojančias pozicijas imperijų valdomoje rytų Europoje užėmė etnolingvistinis nacionalizmas, radikalizuota *savo / svetimo* skirtis. Kosmopolitinių lenkakalbių salonų tuštybė, turtų švaistymas, mėgavimasis kultūringomis pramogomis – visa tai iš pirmo žvilgsnio atrodo apolitiška, asocialu, niekaip nesusiję su tautiniu sąjūdžiu, tarsi jam paralelinis privatus aukštuomenės gyvenimas, tačiau būtent šiais bruožais Maironis „apdovanoja“ satyros objektą – politinį priešininką. Svetima kalba ir papročiais persiėmę tų pačių tėvų vaikai netikėtai tampa svetimesni už klajokliškus kolonistus. Kiek piktdžiugiškai pranašaujama, kad išauš diena, kai „[n]uo Volgos muzikai ateis“ ir užims praskolintas dvarininkų žemes. Tik keista, kad mąstant apie hipotetinę ateitį, kai sulenkėjusią, kultūrinio dekadanso palaužtą autochtonų aukštuomenę pakeis veržlesni bekilmiai „maskoliai“, Maironiui atrodė, kad ateities kartos bus humaniškesnės:

O gal ir sveikiau bus tėvynei tada:
Bent aiškūs tai bus jau maskoliai;
Suprasme, kodėl tai kalba jų kita
Ir kas tie vadinami „broliai“! (Maironis, 1987, 160)

Lenkakalbiai tos pačios tėvynės vaikai nurašomi į nuostolius kaip „vardai be garbės“, „[š]ešėliai, užklydę lig laiko“. Jie peikiami, kad, nevertindami savo lietuviškų šaknų, lengvai pasiduoda tautinei asimiliacijai, kartu ir politinei įtakai. Tuo tarpu į atklydėlius žvelgiama su tam tikru pasitikėjimo avansu, nors tas pasitikėjimas niekuo nemotyvuotas, prisimenant, kiek nuoskaudų teko lietuviams patirti iš carinės Rusijos per XIX amžių. Nedaug trūksta, kad įtartume poetą esant kolonizacinės, antilenkiškos ir kartu antivakarietiškos caro politikos Šiaurės Vakarų krašte apologetą, net turint omenyje, kad bene svarbiausiu rusifikacijos kliuviniu caro valdininkai laikė Katalikų Bažnyčią. Esą gerai, kad sulenkėjusiems „išgamoms“ yra kuo pagrasinti, juk į gimstantį valstietiškos kilmės lietuvių tautinį sąjūdį bajorai XIX a. pabaigoje žvelgė nebent pašaipiai, jis dar nekėlęs jiems grėsmės.

Tokiam Maironio požiūriui turėjo įtakos ir palankiai susiklosčiusi jo akademinė karjera Peterburge, gebėjimas bičiuliškai sutarti su Rusijos valdininkais, palaikiusiais Mačiulio kandidatūrą jam pretenduojant į Žemaičių vyskupus, kita vertus – lenkakalbių dvasininkų intrigos, apribojusiios bažnytinės karjeros galimybes, vis aštrėjantys lenkų ir lietuvių santykiai kuriantis nepriklausomoms Rytų ir Vidurio Europos respublikoms. Valstietiškos kilmės lietuvių ir lenkakalbės bajorijos elitų priešprieša galų gale lėmė situaciją, kad lietuvių inteligentija, turėjusi lemti politinę nepriklausomos valstybės vystymosi kryptį, buvo nepilnos socialinės struktūros, jai itin trūko istorines LDK tradicijas puoselėjusios dvarininkijos paramos – panašūs procesai būdingi ir čekų, slovakų, estų ir kitoms „mažosioms“ tautoms (Merkys, 1987, 232).

Satyros iš „Lietuvos – didvyrių žemės“

Aštriausios Maironio satyros – iš nepriklausomybės laikotarpio, kai indiferentiški, patogaus gyvenimo besivaikantys inteligentai susėdo šiltose valdininkų vietose. Tiesa, realijos jau kitos: nuo šiol pagąsdinti galima nebe „muzikais nuo Volgos“, o bolševikais, kurie poeto aplinkoje buvo vertinami be jokių sentimentų, kaip chaosą sėjanti stichija: „Pabūgęs žiaurios bolševikų drausmės, / Nuisavint galvos išsigandęs, / Kai kur kai kas / Į Lietuvą spruko“ („Kai kam“, Maironis, 1987, 167). *Kai kur kai kas* – poetas nesiryžta tiesiogiai įvardinti prasikaltusių asmenų ir konkrečių skandalingų atvejų, lyg vengdamas atsakomybės, leisdamas skaitytojui pačiam atpažinti realijas ir kartu suteikdamas satyrai universalumo matmenį.

Pašiepdamas besaikį išlaidavimą, lėbavimus ir korupciją, grasindamas prasikaltėliams tiek Dievo teismu, tiek baudžiamąja atsakomybe, Maironis vis dėlto nesvyravo dėl to, kas palaiko valstybės pamatus – tai bendras darbas, tautinė vienybė, vėliau tapusi Smetonos tautininkų propagandine kliše: „Mums reikia tų, kur susikaupę veikia! / Daugiau darbų! Daugiau jaunos vilties!“ („Nuolat verkšlenantiems politikams“, Maironis, 1987, 166). Kitas klausimas, kiek tokia tiesmuka aktyvizmo propaganda galėjo būti paveiki ir artima nestokojantiems „jaunos vilties“. Maironis tikėjo poezijos žodžio gydančia ir žeidžiančia galia. Jaunam dramaturgui Petriui Vaičiūnui sakydavęs: „Plak juos, Petreli, plak kiek galėdamas, gal vienas kitas dar atsipeikės“ (Vaičiūnienė, 1990, 663).

Satyra „Kai kam“, 1923 m. paskelbta krikščionių demokratų partijai artimame *Ryto* laikraštyje, buvo redaktorių ar cenzorių iškraipyta, todėl

protestuodamas Maironis ją persiuntė tautininkų žurnalui *Vairas*, išnašoje pasiteisindamas, jog nemano „ką nors asmeniškai užgauti“, tik norėjęs „nurodyti kai kuriuos mūsų nesveikus tipus“ (Maironis, 1924, 8). Nenorima užgauti, tačiau tie, kuriems taikoma satyra, įsižeidžia. Tai buvo vienas iš lūžio momentų, kai keitėsi autoritetingo poeto pažiūros: greta nepasitenkinimo krikdemų vykdoma radikalia, „prigimtinių“ nuosavybės teisių nepaisančia žemės reforma pasireiškė ir nepakantumas kūrybinės laisvės suvaržymams, kurių ėmėsi valdžioje buvusi partija. Nusivylimas LKDP Maironiui buvo skaudus, nes jis buvo partijos oficialus krikštatėvis, kartu su Pranciškim Būčiu ir Aleksandru Dambrausku Jakštu Peterburgo dvasinėje akademijoje 1905–1906 m. surašęs pirmojo katalikiško politinio susivienijimo programą. Vis dėlto Maironis įsitikino, kad po 1920 m. tapusi biurokratine administracine sistema, LKDP vis labiau tolo nuo krikščioniškų socialinio teisingumo principų. Privačiuose pokalbiuose reiškė nepasitenkinimą krikščionių demokratų partijos lyderiais – supasaulėjusiais ar net iš savo luomo pasitraukusiais kunigais – Mykolu Krupavičiumi, Vladu Jurgučiu, Juozu Purickiu, tačiau išreiškė lojalumą krikdemų remtam prezidentui Aleksandrui Stulginskiui (Vaitkus, 1990, 645).

Vėliau, 1926 m. sausį, paskelbta satyra „Nuolat verkšlenantiems politikams“ adresuojama būtent krikdemams, nujaučiantiems artėjantį pralaimėjimą Seimo rinkimuose. Šiaip jau kritiškai politinės tikrovės atžvilgiu nusiteikęs poetas šįkart ragina tuos, į kuriuos nesidairo „dabar su ilgesiu tauta“, sutramdyti savo apmaudą: „Ne jums jaunos tėvynės saulė teka: / Per akinius joj viskas jums juodai!“ (Maironis, 1987, 166). Pasak Vandos Zaborskaitės, „Maironiui atrodė, kad pagrindinė to meto politinio gyvenimo blogybė – išsikerojęs kriticizmas ir konstruktyvios veiklos stoka“ (Zaborskaitė, 1987, 349). Kritikas turi turėti reikiamos kompetencijos – jos akivaizdžiai trūksta pirmakursiui studentui, mėgstančiam apsimesti žinovu. Aštrus satyrikas Maironis pats buvo jautrus kritiškėsniam žodžiui, ypač sklidusiam iš dar nedaug pasiekusio jaunimo. Likimas šia prasme iškrėtė jam pokštą: jaunuoliai, sukritikavę „pasenusį“ ir „metodologiškai atgyvenusį“ Maironį, vėliau atliko reikšmingą vaidmenį politinėse pervertose. Augustinas Voldemaras, 1906 m. *Vilniaus žiniose* supeikęs naują Lietuvos istorijos leidimą, vėliau tapo pirmuoju nepriklausomos Lietuvos ministru pirmininku, o 1925 m. literatūriniame žurnale *Baras* publikuotus „debiutuojančio“ Maironio eilėraščius kritikavęs Antanas Venclova sovietmečiu iškilo kaip įtakingas socrealistinis poetas ir rašytojų sąjungos veikėjas.

Kita vertus, pats Maironis, atskleidęs idealizmo infliaciją, nesibaimino ne visai pagarbiai prisiliesti prie tautinio atgimimo giesmės, tapusios naujosios respublikos himnu. „Lietuva – didvyrių žemė“ ironiškai perfrazavo Vinco Kudirkos „Tautišką giesmę“ – šią satyrą galima traktuoti ir kaip išpuolį prieš to laiko liberaliąsias ir nuosaikiąsias jėgas, savo politinę tradiciją kildinusias iš Kudirkos redaguoto *Varpo* publicistikos. Kvestionuojamos arogantiškų ir nepatyrusių naujai besikuriančios respublikos vadų teritorinės pretenzijos (atseit, esame „didvyriai“ tautos, [k]ur norėtų tapti galinga / Nuo Liepojos lig Brastos“), girdisi nepakantumo tautinėms mažumoms gaidų (lietuvis jaučiasi namie lyg svetimoj troboj, nes šaly šeimininkauja „[l]enkai, žydai ir gudai“), antidemokratiškos idėjų (piktinamasi partijų gausa, korupcijos apimti valdininkai tapatinami su demokratais). Įdomu, kad eilėraštis paskelbtas 1920 m. *Pavasario balsuose*, kai tautinės administracinės institucijos tik kūrėsi, į pirmuosius posėdžius rinkosi demokratiškai išrinktas Steigiamasis Seimas, o teritorinės pretenzijos kaimynams vedė į tiesioginius karinius konfliktus.

Priekaištas dėl teritorinių pretenzijų Maironio lūpose skamba netikėtai. Juk pats poetas nevengė kelti Lietuvos sienų klausimo 1917 m. lapkritį vykusioje Berno konferencijoje, kur ginče su lenkais dėl Vilniaus siūlė remtis ne vien etniniais, bet ir istoriniais argumentais. Istorinės žemės viziją puoselėjo visi nacionalistiniai Europos sąjūdžiai. Pasak šiuolaikinio nacionalizmo teoretiko Anthony D. Smitho,

[s]olidarumas, kurio trokšta nacionalistas, paremtas žemės nuosavybe: ne kurios nors, bet istorinės žemės, praeities kartų žemės, žemės, regėjusios tautos genijaus suklestėjimą. [...] Neįmanoma įdiegti žmonėms giminystės ir brolybės jausmo, nepririšant jų prie vietos, kurią jie jaučia esant sava, prie tėvynės, kuri jiems priklauso istorijos teise. (Smith, 1994, 11)

Maironis kaip niekas kitas buvo nusipelnęs poetinio Lietuvos žemėlapio perbraižymo srityje, jo eilėraščių eilutėmis bent kaip moraliniu imperatyvu galėjo pasiremti derybininkai, reikalavę pajūrio uosto ir ginčytinų teritorijų Rytų Lietuvoje. Poetas buvo įsitikinęs, kad parlamentarizmu ir partijų konsensusu grįžta demokratija be krikščioniškų šaknų neišvengiamai atves prie moralinio bankroto. Partinė politika Maironiui buvo iš principo nepriimtina, trukdanti tautos vienybei, kurią jis, kaip ir autoritariškas prezidentas Antanas Smetona, laikė absoliučia vertybe.

Pesimistinė nuotaika neišsisklaidė ir po tautininkų perversmo – ją ypač paaštrino tai, kad Maironis net ir po Lietuvos vyskupijų reformos,

kai buvo iš pagrindų pertvarkyta bažnytinė hierarchija, negavo išsvajoto vyskupo žiedo. 1927 m. vasarą rašytame ir poeto valia tik po mirties paskelbtame eilėraštyje „Skausmo skundas“ liūdima, jog tėvynė „dabar be garbės, be sostinės pati / Vien tik partijų partijoms dirva plati“ (Maironis, 1987, 240). Atsakomybė dėl visuomenės ydų permetama ne vien iš savųjų tarpo išaugusiems, labdarinių komitetų išpaikintiems valdininkams, bet ir tiems, kurie iš anksto įvardijami kaip „svetimi“ – tautinėms mažumoms, ypač žydams.

Maironį gąsdino galimybė, kad siekdamos sėkmės valdžios rinkimuose liberalioji ir socialdemokratinė stovyklos linkusios nuolaidžiauti žydų interesams, mat ši gerai organizuota bendruomenė buvusi patikimiausia proletariato atrama miestuose. Prisiminkime poemą *Mūsų vargai*: „Bet žmonės kalba netuščia, / Kad socialai paslapčia / Su žydais tarias dėl rinkimų!.. / Su išnaudotojais šalies!.. / Kurių nuskurdėlių gailies; / Bet venk sukutų jų sumetimų!“ Toliau dar pikčiau – aiškinama, kad „socialus“ su žydais sieja patriotinių vertybių ignoravimas: „Bet socialams ar galvoj / Gerovė mūsų Lietuvoj? / Jos praeities jie nebrangina. / Tik žydams palankūs tarnai, / Apsišarvoję raudonai, / Pasaulio darbininkus gina“ (Maironis, 1988, 209).

Žydai kaip politinis oponentas iškyla satyroje „Laikinosios sostinės skerdyklai“, kur poetą piktina ne tik tai, kad žydai drįso vidury Laisvės alėjos įsirengti skerdyklą, bet ir tai, kad visa tai įteisino „žydiška taryba“ ir net „ministerių kabinetas“. Nepakenčiamiausia, kad tautinės mažumos įgyja realią politinę ir administracinę galią – tai siejama su lietuvių daugumos politinės valios ir savigarbos stoka, nulemta istoriškai: „Servilizmo atėjūnų – / Svetimtaučių dar ilgai / Nenustosme mes, galiūnų / Vakarykštieji vergai“ (Maironis, 1987, 162). Žydai minimi greta kitų Lietuvą varginančių bėdų satyroje „Ašaros tarp juokų“: tai „barzdočiai“, kurių „geismams ir jų sočiai / Vis gana nebus“ (Maironis, 2012, 194). Kritikos smaigalyje pirmiausia – savieji, lietuvių elito atstovai, o su žydais nė nemėginama megzti dialogo, net ir polemienio, koks buvo ne itin rezultatyviai plėtojamas su lenkakalbiais tos pačios tėvynės vaikais.

Sovietinės Maironio satyrų interpretacijos ir deformacijos

Maironio satyras savo tikslams buvo įpratę naudoti sovietų propagandistai, hiperbolizavę poeto pasibjaurėjimą buržuazine Lietuva. Toks temos „pritempimas“ ne vienam atrodė leistinas siekiant kilnaus tikslo – išlaikyti „reakcingą“ poetą oficialiajame literatūros kanone.

Tai prasidėjo dar lemtingomis 1940 m. vasaros dienomis, kai Justas Paleckis, sakydamas kalbą istoriniame Lietuvos liaudies seimo 1940 liepos 21 d. posėdyje, įrašė Maironį į pažangiosios literatūros tradiciją, taip iš dalies apgindamas nuo fanatiškiausių proletarinės literatūros adeptų jo kaip klasiko reputaciją: „Ir Maironis karčios satyros posmais pasmerkė Lietuvoje įsivyravusią niekšybę. Pažangi literatūra – tai ištasas kaltinimo aktas tokiai Lietuvai“ (Paleckis, 1987, 157). Ta pati retorika išlaikoma ir po karo – Maironis reikalingas tada, kai pririekia indoktrinuoti pasimetusią inteligentiją, skaidyti visuomenę į dvi antagonistines stovyklas ir taip pateisinti totalitarinę klasių kovą. Paleckiui, kalbančiam I Lietuvos inteligentų suvažiavime 1945 m., Maironio satyros esą parodo, kad „[b]ūdama rojumi dvarininkams, biznieriams ir spekuliantams, toji Lietuva buvo pragaru darbininkams, darbo valstiečiams ir darbo inteligentams“ (438). Šia linkme „perkonstruojami“ net atsiminimai: prieškario „keturvėjininkas“ Teofilis Tilvytis, tapęs dogmatišku socrealistu, 1962 m. proginiame tekste Maironį minėjo kaip iš tolo matytą žymią tarpukario Kauno figūrą, kurio pasaulėžiūra buvusi visiškai priešinga tuometinei tikrovei. Tilvyčio interpretacijoje Maironis vaikščiojo Laisvės alėja, stabtelėdamas prie vitrinų ir tikrindamas, ar viską teisingai aprašė savo smogiančiose satyrose (125).

Sovietmečiu cituojant aštriausias, tiesiogiai prieš valdininkiją nukreiptas Maironio strofas buvo hiperbolizuojami nepasitenkinimo politine situacija mastai. Išnaudoję Maironio satyrinius motyvus supuvusios buržuazinės klasės demaskavimui, net ir uoliausi propagandistai turėjo pripažinti, kad tai esanti „kritika klasės viduje“, kai buržuazijos ydos smerkiamos iš jos pačios pozicijų, kai nesiekama griauti visuomeninės sistemos, o tik ją patobulinti (Venclova, 1962, 7; ši aptaki formuluotė taikoma daugelyje sovietmečio straipsnių apie Maironį – gana pavojingą, idėjiškai nevienakryptį klasiką).

Juodžiausiais stalinizmo laikais net ir idėjinis komunistas Antanas Venclova buvo aukščiausiu lygiu užsipultas dėl to, kad 1947 m. *Pavasario balsų* leidimo įvade bandė pristatyti Maironį pažangesniu, nei jis buvo – Lietuvos komunistų partijos vadovas Antanas Sniečkus vykstant LKP(b) VI suvažiavimui (1949 m. vasario 15–18 d.) rado reikalą priekaištauti Venclovai, kodėl šis, perdėdamas demokratines poeto intencijas, neatskleidė socialiai reakcingos Maironio ideologijos. Satyra „Nuolat verkšlenantiems politikams“, Sniečkaus verdiktu, neturi būti spausdinama, nes joje reakcingasis kūrėjas giria „fašistinį perversmą Lietuvoje“ (*Rašytojas pokario metais*, 1991, 190).

Kiekvieno bent kiek reikšmingesnio rašytojo psichologinis portretas buvo pateikiamas šizofreniškai deformuotas, esą tuo pat metu atspindintis ir žlugimui pasmerktos visuomeninės klasės ideologiją, ir šioki toki „pažangumą“, kurį lėmė talentingo kūrėjo „liaudiškumas“. Buvo rašomi teoriniai straipsniai apie kūrėjo sieloje lyg arenoje besikaunančius buržuazinius ir demokratinius pradus, apie tai, kad „rašytojas išreikšti pažangius demokratinius bruožus tegalėjo tik peržengdamas savo buržuazinės ideologijos ribotumus“ (Pranskus-Žalionis, 1956, 83). Sovietinis režimas tokiu būdu „kolonizavo“ literatūros istoriją: satyros buvo naudojamos „smetoninio režimo“ demaskavimui, neatsižvelgiant į jų sukūrimo laiką, nepaisant autoriaus politinių orientacijų. Mykolaitis-Putinas, dar 1947 m. ėmęsis Maironio kaip klasiko legitimacijos proceso, pabrėžė, kad „pliekiamuosiuose“ eilėraščiuose atsiskleidė psichologinė prieštara tarp dviejų asmenybės strategijų: „Idealistas-šauklys ir realistas demaskuotojas – štai du priešingi Maironio patriotizmo poliai“ (Mykolaitis-Putinas, 2011, 274). Satyros – viena iš prielaidų išlaikyti toki prieštarinę autorių sovietmečio mokyklų programose, chorų repertuare, viešuose skaitymuose. Vėliau, režimui švelnėjant, prisiminta ir „idealisto-šauklio“ rolė, nebekėlusį tiesioginio politinio pavojaus.

Šiandien Maironio satyros skaitomos kaip įdomus santykio su tikrove dokumentas, bet vis dar nepriskirtinas „patiltės“, paraštės sričiai, nors vertės požiūriu jos nelygios. Maironio lyrikos „magistralinis kelias“ – tėvynės meilės ir asmenybės psychologizmą atskleidžiantys eilėraščiai. Šalia šio tiesaus kelio, rėminančio visą kūrybą, egzistuoja ir tiltai, kryžkelės, atsišakojimai, net akligatviai, leidžiantys idealistui pajusti nepagražintos realybės pulsavimą. Maironio subjektas – visuomeniškas, politiškai indyvitas, turintis savitą viziją, kaip turėtų būti teisingai sutvarkyta visuomenė. Politinės satyros kyla iš nepasitenkinimo, suvokimo, kad dalyvaudami „tautų pavasarėje“ ir skubėdami į Europą negalime peržengti savo pačių inertiškumo, baudžiauninkų mentaliteto, servilizmo.

Išvados

Politinių satyrų galima rasti visuose Maironio *Pavasario balsų* leidimuose, šio žanro kūriniai nesiejami su konkrečiu laikotarpiu. Kritikuodamas tam tikras socialines grupes (nutautėjusius dvarininkus, valdininkus, pernelyg didelę įtaką įgijusius tautinių mažumų atstovus) poetas liko ištikimas tautininkų ideologijai, niekada neabejojo tautos vienybės idėjomis, nors skeptiškai vertino partijas ir demokratinį parlamentarizmą. Satyroms

svetimas humoras, nes juoktis iš ydų atrodė nepedagogiška; pašiepiant ydas reikia atsižvelgti į visuomenės dorovę, net imtis autocenzūros¹. Kita vertus, satyrai palankiausia demokratinė santvarka, kai niekas netrukdo reikšti savo nuomonę (net ir tuo atveju, jei kritikuojama pati demokratija). Svarbiausias satyrų taikinytis – inteligentija, dar besiformuojantis visuomenės sluoksniis, kuriam tenka įprasmiti visus besikuriančios valstybės sunkumus. Ankstyvosiose satyrose kurstomas politinis aktyvizmas, o vėlyvosiose esama užuominų apie kovingo idealizmo infiaciją, nusivylimo visuomenės elitu gaidų, konservatyvaus pasibodėjimo viskuo, kas atrodo pažangu, net nepakantumo tautinėms mažumoms užuominų. Maironio kūryboje šmėkšteliai antisemitiniai motyvai, kylantys dėl tarpusavio dialogo stokos, taip pat ekonominių ir konfesinių priežasčių – žydai regimi kaip „svetimieji“, kurių įtaka viešajame gyvenime konservatyviam tautininkui Maironiui atrodė nepelnytai išaugusi. Sovietiniu laikotarpiu Maironio kūryba buvo vertinama iškreiptai, ieškant vien pažangių, režimui parankių motyvų. Kolonizavus istorinę atmintį mėginta kurti Maironio kaip buržuazinės santvarkos kritiko mitą, vėliau pakeistą buržuazinių ir demokratinų pradų kolizijos vieno poeto kūryboje mitu. Net ir kritiškiausiose satyrose Maironis – esmingai visuomeniškas, politiškai kūrėjas, patriotas ir kartu europinės vienybės šalininkas, krikščioniškosios civilizacijos rėmėjas. Jo satyrų tikslas – ne sutriuškinti priešininką, o priversti jį pasikeisti, paskatinti vieningai kūrybiškai veiklai.

Literatūra

- Gellner, Ernest.** *Tautos ir nacionalizmas*. Iš anglų k. vertė K. Rastenis. Vilnius: Pradai, 1996. Spausdintas.
- Gira, Liudas [Radzikauskas, E.]**. „Maironio lyrika, II. Patrijotiniai motyvai“. *Vairas* 1 (1933): 37–51. Spausdintas.
- Jakštas, Adomas.** *Mūsų naujoji literatūra*, t. I: *Mūsų naujoji poezija (1904–1923)*. Švietimo ministerijos knygų leidimo komisijos leidinys, 1923. Spausdintas.
- Korsakas, Kostas [Radžvilas, J.]**. „Vietoj Maironio nekrologo“. *Kultūra* 8–9 (1932): 458–460.
- Maironis.** „Kai kam“. *Vairas* 1 (1924): 8. Spausdintas.
- _____. *Raštai*, t. I: *Lyrika*. Vilnius: Vaga, 1987. Spausdintas.
- _____. *Raštai*, t. II: *Poemos*. Vilnius: Vaga, 1988. Spausdintas.

¹ Maironis įsivaizdavo, kad pažemindamas stiliaus registrą jis neturėtų nusileisti iki prasčiokų leksikos, vengė vartoti „nekilniai“ skambančius žodžius net „žemojo stiliaus“ eilėraščiuose. Autocenzūros pavyzdys: „O tų partijų tarp mūsų, / Jų programų ir barnių!.. / Tiek vargiai pas vargšą bl... / Atsiras už marškinių“ (Maironis, 1987, 162).

- _____. *Raštai*, t. III, kn. 2: *Lietuvos praeitis. Trumpa visuotinės literatūros istorija. Apsakymai apie Lietuvos praeigą. Straipsniai apie visuomenę ir literatūrą*. Vilnius: Vaga, 1992. Spausdintas.
- _____. *Pavasario balsai*. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2012. Spausdintas.
- Merkys, Vytautas.** „Nacionalinio išsivadavimo judėjimas ir kitų tautų pažangioji visuomenė“. *Lietuvių nacionalinio išsivadavimo judėjimas (ligi 1904 m.)*. Vilnius: Mokslas, 1987. 216–241. Spausdintas.
- Mykolaitis-Putinas, Vincas.** *Raštai*, t. 8: *Estetika. Literatūros etiudai*. Vilnius: Vaga, 1999. Spausdintas.
- _____. *Raštai*, t. 12, kn. 1: *Literatūros istorija*. Vilnius: Literatūros ir tautosakos institutas, 2011. Spausdintas.
- Paleckis, Justas.** *Ieškojome kelių tikrų: Publicistika 1919–1945*. Vilnius: Vaga, 1987. Spausdintas.
- Pranskus-Žalionis, Bronius.** „Nacionalinis judėjimas ir lietuvių literatūros klausimai“. *Pergalė* 12 (1956): 70–83. Spausdintas.
- Rašytojas pokario metais: dokumentų rinkinys*. Vilnius: Vaga, 1991. Spausdintas.
- Smith, Anthony D.** *Nacionalizmas XX amžiuje*. Iš anglų k. vertė A. Degutis. Vilnius: Pradai/ALK, 1994. Spausdintas.
- Speičytė, Brigita.** *Anapus ribos: Maironis ir istorinė Lietuva*. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2012. Spausdintas.
- Staliūnas, Darius.** „Europos idėja lietuviškame XIX–XX a. sandūros diskurse“. *Europos idėja Lietuvoje: istorija ir dabartis*. Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2002. 105–113. Spausdintas.
- Tilvytis, Teofilis.** „Pavasario lyrika ir rudens audros“. *Pergalė* 11 (1962): 123–127. Spausdintas.
- Vaičiūnienė, Teofilija.** [Atsiminimai]. *Literatūra ir kalba*, t. XXI: *Maironis*. Vilnius: Vaga, 1990. 661–663. Spausdintas.
- Vaitkus, Mykolas.** [Atsiminimai]. *Literatūra ir kalba*, t. XXI: *Maironis*. Vilnius: Vaga, 1990. 636–650. Spausdintas.
- Vaižgantas.** *Raštai*, t. 16: *Literatūros istorija 1896–1933*. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2005. Spausdintas.
- _____. *Raštai*, t. 18: *Literatūros istorija 1913–1928*. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2007. Spausdintas.
- Venclova, Antanas.** „Maironio poezijos gyvybė“. *Maironis. Poezija: rinktinė*. Kaunas: Valstybinė grožinės literatūros leidykla, 1962. 5–12. Spausdintas.
- Zaborskaitė, Vanda.** *Maironis*. Vilnius: Vaga, 1987. Spausdintas.